

szággal és Tunéziával; az anyagi támogatás kutatásra, oktatásra, valamint tudományos és műszaki információra fordítható.

Végezetül az NSF lehetőséget nyújt külföldi utazások finanszírozására nemzetközi konferenciákon való részvétellel, információcserével és nemzetközi kutatási tevékenységben való részvétel céljából.

/Guide to programs. National Science Foundation. Fiscal year 1977. XIII, 61 p./

(Papp István)

Elemző és szintetizáló tájékoztatási formák

Az információs szolgáltatásokat befolyásoló tényezők

A többnyire decentralizáltan működő információs szervek által többféle – általánosan ismert – tényező (a primer dokumentumok nagy tömege, egyenetlen információs értéke, nyelvi korlátai stb.) hatására létrehozott *szekunder és tercier irodalom* hatalmas áradata nem mindig jelent valóban segítséget a felhasználó számára. Nem könnyű azonban az információs szervek helyzete sem; egyfelől igen sokféle nyersanyagot – primer dokumentumot – kell feldolgozniuk, másfelől termékeiknek a legváltozatosabb igényeket kell kielégíteniük, számos tényezőtől függő követelményeknek megfelelniük. Az ez idő szerinti legjelentősebb információs források, a primer dokumentumok rendszerezése elsősorban formai szempontokon (kötet, alak, periodicitás stb.) alapszik. Egy, a tartalmi jegyeket alapul vevő tipológia megkönnyíthetné információs értékük felbecsülését.

A felhasználó – kívánságaival és igényeivel – nagymértékben befolyásolja az információs szolgáltatások tartalmát és formáját. Az információs igényeket számos tényező határozhatja meg: a felhasználó működési, illetve szakterülete, a felhasználás célja, a már rendelkezésre álló információk, a felhasználó személyes adottságai stb. Az információs szerveknek pedig ezekhez igazodva kell megtalálniuk az információterjesztés legmegfelelőbb formáit.

Egyedi dokumentumok analitikus feldolgozása (szekunder irodalom)

A múlt században megjelent első információ szolgáltatások csupán az eredeti dokumentumok tartalmának jellegtelen összefoglalói voltak. Az összefoglalás legegyszerűbb formájának, azaz a dokumentum címének jelentősége ma ismét előtérbe került: felhasználása az infor-

mációs szolgáltatásokban mind gyakoribbá válik, ezért is merült fel nemzetközi szabványosításának gondolata. (H. P. LUHN szerint a címnek legalább hat, a dokumentum tartalmát kifejező szót kell tartalmaznia.) A címet kiegészítő annotáción kívül a referátumok különböző fajtái, a könyvismertetések és -bírálatok, valamint a tömörített fordítások képezik az információs szolgáltatások általános alapjait.

Ezek a tájékoztatási formák többféle célt szolgálnak: folyamatosan tájékoztatást nyújtanak a felhasználónak saját szakterületéről, megismertetnek egy adott dokumentum tartalmával, szükség esetén az eredeti forrást is pótolják, egyben pedig a tájékoztató egység keresőrendszerének alapját is képezik.

A rendszerint adott helyi körülmények hatására létrejött és eltérő módszereket alkalmazó információs szervek szolgáltatásait – az egyszerű könyvjegyzéktől a mágnesszalagra vitt referátumig – a legkülönbözőbb formákban bocsátják a felhasználó rendelkezésére. Az információs szolgáltatásnak azonban csak a megjelenési formái ilyen változatosak, alapjuk rendszerint egyetlen fajta tevékenység: az eredeti dokumentumok tartalmának kivonatolása, tömörítése, illetve ezáltal *szekunder irodalom létrehozása*. Ezt a munkát az egyes információs szervek gyakran egymástól függetlenül, minden összehangolás, együttműködés nélkül végzik, aminek káros következményei mind erősebben éreztetik hatásukat. A megoldást az jelentené, ha a nagyobb szakterületeket átfogó dokumentációs feldolgozásokat a korszerű eszközökkel felszerelt, világméretű központokban végeznék és csak a szűk szakterületek speciális anyagainak feldolgozását bíznák kisebb, szakosított információs szervekre. Ez csak nemzetközi összefogással érhető el, végrehajtásában az UNISIST-re komoly feladat vár.

Több dokumentum szintetikus feldolgozása (tercier irodalom)

A tájékoztatásnak fentebb vázolt formája többnyire már nem elégíti ki a felhasználót. Konkrét tényeket, adatokat, megbízható, értékelt és rendszerezett tájékoztatást, azonnal és könnyen felhasználható információkat kíván. Ennek az igénynek kielégítésére alakult ki a tájékoztatásnak egy újabb formája, amely az úgynevezett *tercier irodalomban* testesül meg.

Több dokumentumnak egyetlen szempont vagy tárgykör szerinti elrendezése tulajdonképpen már régóta megtalálható a legegyszerűbb tájékoztatási műfajban a bibliográfiában. Fejlettebb formáiban később megjelennek az annotációk, referátumok is. Tovább lépve egy lépéssel ezek a referátumok kritikai megjegyzéseket is tartalmaznak, és ekkor már a felhasználó igényeihez mért, téma szerinti tájékoztatásról, legalábbis annak első megjelenési formájáról beszélhetünk.

A korszerű tájékoztatási eszközök megjelenésével

egyidőben jelenik meg a felhasználók adott csoportjának szükséglete szerint szűkebb szakterületre összpontosított tájékoztatás igénye. Ennek az igénynek kielégítésére születik meg a kurrens bibliográfia továbbfejlesztett utóda, a periodikus szelektív információterjesztés.

A szemletanulmány alapját a meghatározott tárgykörben, adott időszakban megjelent primer dokumentumok lehetőleg teljes választéka, illetve ennek részletes elemzése és értékelése képezi. A szemletanulmány – formáját tekintve – egyedi mű, amely a különböző dokumentumokból kiemelt információkat előre meghatározott vázra építve, világos, tömör és közérthető formában adja közre. Cikk vagy monográfia formájában is megjelenhet, sőt egyes szakterületeken akadnak olyan periodikus kiadványok, amelyekben kizárólag a legkorszerűbb témákban készült összesítések szerepelnek.

Becslések szerint annak valószínűsége, hogy egy-egy jelentős cikket szemletanulmány céljára elemezzek 90%, ezzel szemben bővebb részletezésének valószínűsége már csupán 50%. A tömörítés mértékével kapcsolatban megállapították, hogy a biológia területén általában 5, a kémiában 4, míg a fizikában 2–2 1/2 primer dokumentum anyaga kerül a szemletanulmány egy-egy oldalára.

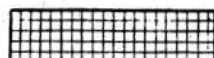
A szemletanulmánynak a célhoz, igényekhez és körülményekhez rugalmasan igazodó különböző kategóriáinál különböző a dokumentumokból kiemelt információk válogatásának, értékelésének, rendszerezésének, újrendezésének és összesítésének szintje is, de ez minden esetben meghaladja az egyéb tájékoztatási formáknál elérhető szintet.

Az informatív szemletanulmány csupán a logikusan rendszerezett információkat szerepelteti, a szerző teljesen háttérben marad.

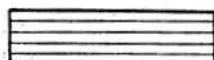
Az elemző vagy kritikai szemletanulmány több oldalról vizsgálja a tényeket, emellett a szerző véleményét, következtetéseit és javaslatait is tartalmazza.

Szűkebb szakterületen az elemző szemletanulmány gyakran közöl közvetlenül megvalósítható megoldási javaslatokat. Az összehasonlító elemző szemletanulmány egy szakterület adott időpontig elért fejlődésének egyes szakaszait vizsgálja. A kritikai szemletanulmány a monográfia szintjén álló tudományos műnek tekinthető.

A rövid- és hosszútávú tervezéshez előrejelző szemletanulmány készül, míg a vezetőknek és a döntésekért felelős felhasználóknak a szemletanulmányok speciális fajtájára van szükségük, melyben tudományos és műsza-

állandó, nagy mérvű felhasználás

esetenkénti felhasználás

A különböző tájékoztatási formák használatának mértéke a felhasználás céljától függően

1. táblázat

A felhasználás célja		Információs szolgáltatások formái											
		Általános tájékoztatást nyújtó szolgáltatások				Szakosított szolgáltatások							
						Bibliográfiák				Szemle- tanulmányok		Adatok	
		Katalógusok	Folyamatos tájékoztatást nyújtó szemlék, indexek	Referatív lapok	Folyamatos tájékoztatásra		Referátumokkal						
					Válo- gató	Teljes- ségre törekvő	Válo- gató	Teljes- ségre törekvő					
Szakmai tevékenység	Alap kutatás												
	Alkalmazott kutatás												
	Műszaki tervezés												
	Gyakorlati tevékenység; termelés												
	Irányítás, vezetés												
	Oktatás												
Folyamatos tájékoztatás meghatározott szakterületen és rokon területein													
A felhasználó számára kevésbé ismert szakterület megismerése													
Alkotó gondolatok ösztönzése													
Előadások kidolgozása													

ki információkon kívül az adott kérdés gazdasági, társadalmi, jogi, politikai és egyéb vonatkozásai is helyet kapnak.

Egészen más kategóriát képviselnek egy adott szakterületet teljes szélességében, de különösebb részletezés nélkül tárgyaló szemletanulmányok, melyek célja a szakterület megismertetése azokkal, akik annak nem szakemberei. Ez a kategória nemcsak teljes szakismertet, hanem különösen jó íráskészséget is kíván a szerzőtől. Ez azonban lényegében minden szemletanulmányról elmondható. Az a szellemi munka, amelyet az ismeretek logikus feldolgozása megkíván, hasonló a kutatóéhoz, aki ismereteit primer dokumentum közreadása céljából rendszerezi.

Éppen e nehézségek miatt a szintetizáló feldolgozást az információs szerek ritkán alkalmazzák, holott a tercier irodalom hasznossága miatt ennek a tájékoztatói formának mindinkább előtérbe kell kerülnie. Itt ismét csak országos és nemzetközi összefogásra van szükség. Romániában az információs szerek megkülönböztetett figyelmet szentelnek a szemletanulmányoknak.

Az 1. táblázat vázlatosan ábrázolja azokat a tájékoztatói formákat, amelyeket a különböző felhasználási célok figyelembevételével a leggyakrabban használnak fel. Világosan kitűnik, hogy az egy szakterületre összpontosított formák használatosabbak mint az általános jellegűek, a szemletanulmányokat pedig minden területen előnyben részesítik.

/ATANASIU, P.: Considerations regarding the place and role of the analytical and synthetic information processing forms = Probleme de Informare si Documentare, 10. köt. 1. sz. 1976. p. 2–20./

(Dezső Zsigmondné)

SZAKIRODALOM ELEMZÉS

A tudomány szerkezetének jobb megértése a szakirodalom elemzésével

Ha a tudományt a múlta alapozott építményként fogjuk fel, amelynek szerkezetét a korábbi építőkövekre utaló szakirodalmi hivatkozások jelzik, nyilvánvaló, hogy a tudomány szerkezetét vizsgálhatjuk a szakirodalom révén.

Bár a hivatkozás-elemzésnek számos ellenzője is akadt, kétségtelenül bebizonyosodott, hogy a tudományos irodalmat érintő hivatkozások száma szoros korrelációt mutat a tudományos teljesítmény tradícionális

Könyvtárügyi és információs kutatás és fejlesztés az NSZK-ban

Az NSZK Könyvtári Bizottságának 1976. évi tavaszi ülése nagyobb változásokat hozott az albizottságok összetételében. Egyes albizottságok megszűntek – mint pl. a központi katalógizálással vagy a német folyóiratok és sorozatok központi jegyzékével foglalkozó bizottság – mert feladatukat elvégezték vagy mert a munkát más körülmények között folytatják. Ugyanakkor azonban egyes feladatok ellátására újabb albizottságok jöttek létre. Így pl. az egyik újonnan alakult albizottság azt vizsgálja, hogy az NSZK könyvtáraiban található különgyűjteményeket összefoglaló jegyzék megjelenése után kell-e még további intézkedéseket tenni a különgyűjtemények fejlesztésére, illetve szükség van-e ehhez új program kidolgozására.

Külön általános jellegű napirendi pontként szerepelt az információs rendszerek tervének, illetve ezzel összefüggésben a szakirodalommal való ellátásnak a kérdése. Ennek lényeges pontjaiban teljes volt az egyetértés, a részletek szabályozására azonban a gyakorlati kivitelezés során kerül majd sor.

Megállapodtak abban, hogy a már folyamatban lévő fejlesztési programokhoz tartozó – mintegy évi 70 – javaslattal nem az üléseken fognak foglalkozni, hanem azokkal kapcsolatban írásbeli megkeresésre a Könyvtári Bizottság egyes tagjainak részvételével döntenek.

Elfogadták a különgyűjtemény-területeket meghatározó albizottságnak több fejlesztési javaslatát. Tudomásul vették a Datex-készülékek alkalmazására folytatott modell-kísérletek eredményeit, melyek szerint a technikai és szervezési problémák könnyen megoldhatók, a ráfordítás és a haszon tekintetében felmerült kételyek azonban indokoltnak mutatkoznak.

/Aus der Deutschen Forschungsgemeinschaft = Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie, 23. köt. 5. sz. 1976. p. 370–375./

módon mérő, illetve jelző mutatókkal. Az egyes tudósok munkájának értékelésénél természetesen különös gondot kell eljárn, mert speciális esetekben a hivatkozások terén mutatózó szokások, esetleg anomáliák valóban torzíthatják a valóságot.

Az a gondolat, hogy a hivatkozások láncolata minőségi következtetések levonására alkalmas, GARFIELD-től és De Solla PRICE-től származik. A cikk az 1. ábrán bemutatott hivatkozás-hálózatot elemzi, amelynek kiindulópontja S. R. OVSINSZKIJ-nek amorf félvezetőkről írt műve, illetve az abban közölt és az arra utaló hivatkozások.